

Amnesty International Suomen osaston ehdotukset hallitusohjelmakirjauksiksi

Hallitusohjelma on merkittävin hallituksen toimintaa ohjaava poliittinen asiakirja. Amnesty International pitää tärkeänä, että ihmisoikeudet ovat hallitusohjelman keskiössä. Siksi olemme kirjanneet tämän hetken keskeisimpiä suomalaisia ihmisoikeushaasteita, joiden huomioiminen on välttämätöntä ensi hallituskaudella ja ehdotamme alla konkreettisia kirjauksia hallitusohjelmaan.

Politiikan ihmisoikeusperustaisuus

1. Kirjausehdotus: Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista ja ihmisoikeuksia edistetään johdonmukaisesti kaikilla sektoreilla.

Ihmisoikeuksien edistäminen muualla maailmassa on uskottavaa ja tehokasta vain, jos ihmisoikeudet näkyvät kaikilla politiikan aloilla ja tasoilla johdonmukaisina ja konkreettisina tekoina.

2. Kirjausehdotus: Suomi tukee aktiivisesti ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia.

Suomi on sitoutunut ihmisoikeuspuolustajien tukemiseen ja suojeluun. Tätä työtä tulee jatkaa johdonmukaisesti. Suomen tulee tukea aktiivisesti ja konkreettisesti niin EU:n sisällä kuin sen ulkosuhteissa ihmisoikeuspuolustajien ja riippumattoman kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia ja puolustaa oikeuksia ilmaisun- ja kokoontumisvapauteen sekä järjestäytymiseen. Vapaan tiedonvälityksen sekä järjestöjen ja aktivistien legitiimin toiminnan estämiseen on puututtava ja etsittävä keinoja kansalaisyhteiskunnan äänen vahvistamiseksi.

3. Kirjausehdotus: Kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset ja toimeenpanon tilanne käsitellään säännöllisesti valtioneuvostossa ja eduskunnassa.

Suomi on saanut runsaasti suosituksia YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeuselimiltä. Tietyt teemat, kuten naiseen kohdistuva väkivalta, perusturvan riittämätön taso ja turvapaikanhakijoiden oikeusturvaongelmat, toistuvat suosituksissa vuodesta toiseen, sillä aiempia suosituksia ei ole toimeenpantu tehokkaasti. Suositusten seuranta ja toimeenpanoa varten tarvitaan toimiva mekanismi, jonka avulla ajantasainen tilanne saatetaan säännöllisesti valtioneuvoston ja eduskunnan käsittelyyn. Asiasta voitaisiin järjestää esimerkiksi vuotuinen keskustelu valtioneuvostossa. Ihmisoikeuskeskukselle tulisi antaa mahdollisuus raportoida ajankohtaisesta tilanteesta eduskunnalle.

4. Kirjausehdotus: Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja muussa valmistelussa (mm. valtion talousarvio ja politiikkaohjelmat) sekä toimeenpanon seurannassa vahvistetaan.

Perus- ja ihmisoikeudet on otettava huomioon ja niitä on toteutettava kaikessa julkisen hallinnon päätöksenteossa ja toiminnassa. Niin valtion, kuntien kuin hyvinvointialueidenkin tasolla on kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksiin. Valtion tasolla lainsäädäntö, talousarvio sekä strategiat, ohjelmat ja toimenpidesuunnitelmat ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanon välineitä. Säädösvalmistelijoiden ja muiden virkahenkilöiden perus- ja ihmisoikeusosaamista tulee tukea kaikilla hallinnonaloilla. Myös opettajien ihmisoikeusosaaminen tulee varmistaa.

5. Kirjausehdotus: Hallitus laatii neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman ja jatkaa vuonna 2021 annetun ihmisoikeusselonteon toteuttamista.

Jotta perus- ja ihmisoikeuksien indikaattorit ja muu kehittäminen johtaa parempaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen Suomessa, niitä on kehitettävä pitkäjänteisesti. Neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman laatiminen seuraavalla hallituskaudella toimisi perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen ja seurannan kehittämisen keskeisenä välineenä. Lisäksi vuonna 2021 hyväksytyn ihmisoikeusselonteon linjausten toteuttamista tulee jatkaa yli hallituskausien, kunnes seuraava selonteko annetaan.

6. Kirjausehdotus: Perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaaksi toteuttamiseksi ja edistämiseksi varataan riittävät resurssit erityisesti ulkoministeriön ja oikeusministeriön hallinnonaloille sekä ministeriöiden välisen yhteistyön turvaamiseen.

Valtioneuvoston resurssit perus- ja ihmisoikeuksien seurannan kehittämiseen, toimeenpanon systemaattiseen edistämiseen sekä määräaikaisraportointiin sopimusvalvontaelimille ovat jääneet huomattavasti jälkeen resurssien tarpeen kasvusta. Tästä syystä muun muassa Suomen määräaikaisraportit ovat viivästyneet. Ulkoministeriölle on varattava riittävät resurssit ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa koskevaan määräaikaisraportointiin ja seurantaan. Hallituskauden perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu ja toimeenpano on resurssoitava riittävästi oikeusministeriössä. Lisäksi on osoitettava resursseja ministeriöiden välisen koordinaation varmistamiseen.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden oikeudet

7. Kirjausehdotus: Kansainvälistä suojelua saaneiden ihmisten oikeus perheeseen turvataan huomioimalla viime vuosina tehdyt selvitykset perheenyhdistämisen ongelmakohdista sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat suositukset. Toimeentuloedellytys poistetaan kaikilta kansainvälistä suojelua saaneiden perheenjäseniltä. Myös muut lainsäädännön ja käytännön esteet perheenyhdistämiselle huomioidaan.

Kansainvälistä suojelua saaneiden perheenyhdistämistä on viime vuosina vaikeutettu monin tavoin, ja siitä on tullut lähes mahdotonta etenkin toissijaista suojelua saaneille. Tämä on todettu useissa kansallisissa selvityksissä ja Suomen saamista kansainvälisissä suosituksissa. Perheenyhdistämistä tuleekin helpottaa pikaisesti oikeuden perheeseen turvaamiseksi ja kotoutumisen edistämiseksi.

8. Kirjausehdotus: Vaihtoehtoisia, turvallisia väyliä Suomeen kehitetään, jotta konflikteja ja vakavia ihmisoikeusloukkauksia pakenevien ihmisten ei tarvitse turvautua vaarallisiin turvapaikanhakumatkoihin päästäkseen hakemaan suojelua. Myös ilmastokriisi huomioidaan ihmisten liikkumista lisäävänä tekijänä.

Pakotettu muuttoliike tulee lisääntymään maailmassa ja siihen vastaamiseksi tarvitaan kestäviä keinoja, kuten vaihtoehtoisten maahantuloväylien lisäämistä ja mahdollistamista yhä useammalle ihmiselle. Humanitaarisia viisumeita, oleskelulupien saamisen helpottamista ja perheenyhdistämistä tulee edistää ja nostaa pakolaisten uudelleensijoittamisten määrää.

9. Kirjausehdotus: Jokaisella sotaa, vainoa ja muita ihmisoikeusloukkauksia pakenevalla ihmisellä on oikeus hakea turvapaikkaa ja tätä oikeutta vahvistetaan sekä kansallisesti että Suomen EU-politiikassa muun muassa parantamalla turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa ja varmistamalla ihmisten pääsy oikeudenmukaiseen turvapaikkaprosessiin.

Suomen tulee edistää oikeutta turvapaikanhakuun sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Oikeus hakea turvapaikkaa kuuluu jokaiselle yhdenvertaisesti henkilön taustasta riippumatta. Turvapaikanhakijoille tulee taata pääsy oikeudenmukaiseen turvapaikkamenettelyyn ja vastaanottopalveluihin riippumatta esimerkiksi kansalaisuudesta tai etnisestä taustasta. Heillä tulee olla oikeus oikeudelliseen avustajaan ja suojelun tarpeen yksilölliseen arviointiin.

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta

10. Kirjausehdotus: Laaditaan laki, joka velvoittaa kuntia, hyvinvointialueita ja valtiota lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn.

Lain myötä sosiaali- ja terveysministeriön *Tunnista, turvaa ja toimi*-suositukset muuttuvat velvoitteiksi. Lainsäädännöllä vahvistetaan kuntien, alueiden ja valtion rooleja ja vastuita naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyössä. Samalla velvoite eri toimijoiden yhteistyöstä kirjattaisiin lakiin. Kuntia ja hyvinvointialueita tuetaan velvoitteiden toteuttamisessa tarjoamalla tietoa, tukea ja muita resursseja.

11. Kirjausehdotus: Varmistetaan naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaan riittävät resurssit rakennettaessa ihmisoikeuspolitiikassa sekä järjestöjen toiminnassa.

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan rakenteiden ja ohjelmien resurssointi ei vastaa ihmisoikeusongelman laajuutta ja vakavuutta. Riittävä rahoitus väkivaltakulttuurin purkamiseen ja suostumus-kulttuurin rakentamiseen on välttämätöntä, jotta sukupuolistunut väkivalta vähenee merkittävästi. Hallitus sitoutuu toimenpiteisiin, joiden myötä Suomi on Euroopan turvallisin maa tytöille ja naisille vuonna 2030. Yksi näistä toimenpiteistä on järjestöjen rahoituksen vahvistaminen. Väkivallan eri osapuolten parissa työtä tekevien järjestöjen työtä resurssoidaan niin osana hyvinvointialueiden väkivallan vastaista työtä kuin hallituksen ihmisoikeuspolitiikassa.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeudet

12. Kirjausehdotus: Vahvistetaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja ei-binääristen henkilöiden oikeussuojaa.

Nykyinen lainsäädäntö altistaa translapset ja -nuoret sekä intersukupuoliset lapset syrjinnälle. Lakiä sukupuolen vahvistamiseksi on uudistettava niin, että se kunnioittaa lapsen oikeuksia ja mahdollistaa sukupuolen vahvistamisen iästä riippumatta. Ilman tietoon perustuvaa suostumusta tehtävät, keho- variaatioiden kanssa syntyneiden lasten sukupuolipiirteitä muokkaavat toimenpiteet on kiellettävä erityislainsäädännöllä lukuun ottamatta tilanteita, joissa lapsen terveys on välittömässä vaarassa. Lainsäädännön on tunnustettava ei-binääriset identiteetit ja mahdollistettava kolmas sukupuolimerkintä.

13. Kirjausehdotus: Laaditaan kokonaisvaltainen sateenkaaripoliittinen toimintaohjelma.

Sateenkaari-ihmisten kokema syrjintä on yhä laajamittaista eri elämänalueilla. Suomen on useiden muiden pohjoismaiden tavoin luotava poikkihallinnollinen toimintaohjelma sateenkaari-ihmisten oikeuksien turvaamiseksi. Toimintaohjelman tulee sisältää erityisiä toimia transihmisten ja intersukupuolisten henkilöiden kohtaaman sekä moniperustaisen syrjinnän torjumiseksi. Toimintaohjelmalle on varattava riittävät resurssit, ja se tulee laatia yhteistyössä sateenkaari-ihmisiä edustavien toimijoiden kanssa.

Ilmasto-oikeudenmukaisuus

14. Kirjausehdotus: Suomi tekee ihmisoikeusperustaista ilmastopolitiikkaa, jolla ilmastolaissa asetetut tavoitteet saavutetaan etuajassa.

Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC korostaa ilmastotoimien kiireellisyyttä globaalien nettollappäästöjen saavuttamiseksi vuoteen 2050 mennessä ja maapallon lämpenemisen rajoittamiseksi 1,5 asteeseen. Suomen ja muiden varakkaiden teollisuusmaiden on tehtävä tarvittavat päästövähennykset huomattavasti kehittyviä maita nopeammin.

- 15. Kirjausehdotus: Hallitus laatii kansalaisyhteiskuntaa kuullen ilmastolainsäädäntöä ja -politiikkavalmisteluja koskevat oikeudenmukaisen ekologisen siirtymän periaatteet ja sitoutuu niiden noudattamiseen.**

Ilmastonmuutoksen hillintään tarvittavat nopeat päästövähennystoimet vaikuttavat ihmisten elämään eri tavoin. Ilmastopolitiikan suunnittelussa ja toimeenpanossa tulee varmistaa, etteivät vaikutukset lisää eriarvoisuutta yhteiskunnassa tai globaalisti.

- 16. Kirjausehdotus: Vahvistetaan ihmisten osallisuutta ilmastopäätöksenteossa kehittämällä kansalaisraateja ja kuulemisia kaikilla hallinnonaloilla sekä luomalla valtioneuvostotasolle laajapohjainen ilmastopolitiikan suunnittelun ja seurannan sidosryhmäfoorumi. Säädetään ilmastolakiin sen alaisia ilmastopolitiikan suunnitelmia koskeva muutoksenhakuoikeus.**

Osallistumismahdollisuuksien tasapuolisuus, päätöksenteon läpinäkyvyys ja päätöksentekijöiden vastuuvollisuus kuuluvat keskeisesti ilmastopolitiikan menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen. Tähän sisältyy myös mahdollisuus valittaa tehdyistä päätöksistä. Nykyisin eri viranomaisten tavat osallistaa sidosryhmiä ilmastopolitiikan valmisteluun vaihtelevat huomattavasti.

Ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämä perusturvan ja toimeentulotuen taso

- 17. Kirjausehdotus: Osana sosiaaliturvan kokonaisuudistusta laaditaan pitkän aikavälin suunnitelma perusturvan tason nostamiseksi asteittain kohti ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämää tasoa.**

Perusturvan taso on riittämätön turvaamaan ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. Se ei turvaa kohtuullista minimikulutusta, ja perusturvan saajat joutuvat usein paikkaamaan alhaista tasoa pitkäaikaisesti toimeentulotuella.

- 18. Kirjausehdotus: Toimeentulotukilain uudistamista jatketaan ja laista poistetaan mahdollisuus leikata perustoimeentulotuen perusosaa.**

Perustoimeentulotuen perusosan alentaminen 20–40 prosentilla sanktiomaisesti uhkaa minimitason toimeentulon toteutumista. Toimeentulotukilain uudistamista on syytä jatkaa laajemminkin muun muassa tason, huomioitavien menojen ja tulojen sekä jaksotusten osalta.

Sosioekonomiset terveyserot

- 19. Kirjausehdotus: Asiakasmaksulain uudistamista jatketaan maksujen, huojentamisvelvoitteen ja maksukattojen osalta.**

Sote-asiakasmaksut ja muut terveyteen liittyvät kustannukset lisäävät terveyden eriarvoisuutta ja pienituloisten taloudellista ahdinkoa. Maksuttomien palveluiden ja maksujen huojentamisvelvoitteen laajentaminen sekä maksukattojen yhdistäminen edistävät oikeutta terveyteen.

- 20. Kirjausehdotus: Soteuudistuksen toimeenpanossa hyvinvointialueille turvataan riittävät resurssit, joilla varmistetaan laadukkaiden sotepalveluiden saatavuus ja kohdennetaan toimia terveyden eriarvoisuuden vähentämiseen.**

Julkiset terveysmenot ovat Suomessa EU:n keskiarvoa alemmat. Samaan aikaan tulisi kuroa paisunutta hoitovelkaa ja terveyden eriarvoisuutta. Tämä edellyttää paitsi kohdennettuja toimia myös riittävää sotepalveluiden rahoitusta, jotta hyvinvointialueille ei synny painetta korottaa asiakasmaksuja entisestään.

- 21. Kirjausehdotus: Arvioidaan lainsäädännön kehittämistarpeita 'Paperittomien henkilöiden sote-palvelut Suomessa' -hankkeen loppuraportin pohjalta ja turvataan välttämättömät sosiaalipalvelut.**

Paperittomat ja paperittomien kaltaisessa tilanteessa olevat on suljettu ulos monista sosiaalihuollon palveluista. Palveluiden puute aiheuttaa ja pahentaa sellaisia sosiaalisia ongelmia, joita ratkotaan yleensä sosiaalihuollossa.